

Dân ca Quan họ - Di sản văn hóa thế giới phi vật thể

Dân ca Quan họ là một trong những làn điệu dân ca tiêu biểu của vùng châu thổ sông Hồng ở miền Bắc Việt Nam. Nó được hình thành và phát triển ở vùng văn hóa Kinh Bắc xưa, đặc biệt là khu vực ranh giới hai tỉnh Bắc Giang và Bắc Ninh ngày nay với dòng sông Cầu chảy qua được gọi là “dòng sông quan họ”.

Quan họ truyền thống không có nhạc đệm và chủ yếu hát đôi giữa liền anh và liền chị vào dịp lễ hội xuân thu nhị kỳ ở các làng quê. Trong quan họ truyền thống, đôi liền anh đối đáp với đôi liền chị được gọi là hát hội, hát canh; hát cả bọn, cả nhóm liền anh đối đáp cùng cả nhóm liền chị được gọi là hát chúc, hát mừng, hát thờ.

Quan họ ngày nay không chỉ là lối hát giao duyên (hát đôi) giữa “liền anh” (bên nam, người nam giới hát quan họ) và “liền chị” (bên nữ, người phụ nữ hát quan họ) mà còn là hình thức trao đổi tình cảm giữa liền anh, liền chị với khán giả. Một trong những hình thức biểu diễn hát quan họ mới là kiểu hát đối đáp giữa liền anh và liền chị. Kịch bản có thể diễn ra theo nội dung các câu hát đã được chuẩn bị từ trước hoặc tùy theo khả năng ứng biến của hai bên hát.

Quan họ mới có hình thức biểu diễn phong phú hơn quan họ truyền thống, bao gồm cả hát đơn, hát đôi, hát tập, hát có múa phụ họa...

Trang phục quan họ bao gồm trang phục của các liền anh và trang phục của các liền chị. Trong các lễ hội quan họ có cả những cuộc thi trang phục quan họ.

Liền anh mặc áo dài 5 thân, cổ đứng, có lá sen, viền tã, gấu to, dài tới quá đầu gối. Thường bên trong mặc một hoặc hai áo cánh, sau đó đến hai áo dài.

Trang phục liền chị thường được gọi là “áo mớ ba mớ bảy”, nghĩa là liền chị có thể mặc ba áo dài lồng vào nhau (mớ ba) hoặc bảy áo dài lồng vào nhau (mớ bảy).

Quan họ là “ứng xử” của người dân Kinh Bắc, “mỗi khi khách đến chơi nhà”, không chỉ “rót nước pha trà” mời khách, mà cùng với đó là những câu hát

Giao lưu hát Quan họ tại đình làng
(Ảnh: Tư liệu)

Các thiếu nữ vùng Kinh Bắc
trong trang phục truyền thống
(Ảnh: Tư liệu)

Buổi biểu diễn hát quan họ của các liền anh, liền chị
(Ảnh: Tư liệu)

thấm đượm nghĩa tình: “Mỗi khi khách đến chơi nhà/ đốt than quạt nước pha trà mời người xoi/ trà này quý lắm người oi/ Mỗi người một chén cho tôi vui lòng”...

Quan họ là một loại hình dân ca phong phú về giai điệu. Mỗi một bài quan họ đều có giai điệu riêng. Cho đến nay, đã có ít nhất 300 bài quan họ đã được ký âm. Các bài quan họ được giới thiệu mới chỉ là một phần trong kho tàng dân ca quan họ đã được khám phá. Kho băng ghi âm hàng nghìn bài quan họ cổ do các nghệ nhân ở các làng quan họ hát hiện vẫn được lưu giữ tại Sở Văn hóa hai tỉnh Bắc Giang và Bắc Ninh. Quan họ được lưu truyền trong dân gian từ đời này sang đời khác qua phương thức truyền khẩu. Phương thức này là một yếu tố giúp cho Quan họ trở thành một loại hình dân ca có số lượng lớn bài hát với giai điệu khác nhau. Tuy nhiên, cũng chính phương thức này đã làm cho các bài Quan họ lưu truyền trong dân gian bị biến đổi nhiều, thậm chí khác hẳn so với ban đầu. Nhiều giai điệu cổ đã mất hẳn. Mặc dù sự thay đổi này cũng làm cho Quan họ phát triển, nhưng ở trong bối cảnh văn hóa Phương Tây đang xâm nhập mạnh mẽ vào Việt Nam, vấn đề bảo tồn nguyên trạng Quan họ trong từng giai đoạn phát triển là việc làm cấp thiết.

Ngày 30.9.2009, tại kỳ họp lần thứ tư của Ủy ban liên chính phủ Công ước UNESCO Bảo vệ di sản văn hóa phi vật thể, Dân ca quan họ đã được công nhận là di sản văn hóa phi vật thể đại diện của nhân loại.

Từ những năm 70 của Thế kỷ XX, Sở Văn hóa Hà Bắc đã tiến hành sưu tầm Quan họ. Hàng nghìn bài Quan họ, bao gồm cả các dị bản đã được ghi âm tại các làng quan họ, với giọng hát của hàng trăm nghệ nhân. Ngay sau khi được UNESCO công nhận là di sản văn hóa phi vật thể đại diện của nhân loại, tỉnh Bắc Giang đã xây dựng Chương trình hành động để bảo tồn Dân ca Quan họ.

Đặc biệt, Bắc Giang còn chú trọng tập trung cho việc truyền dạy Dân ca Quan họ tại các làng xã. Thường xuyên tổ chức liên hoan tiếng hát Quan họ. Ngày 17.3.2014, Tổng Giám đốc Trung tâm Nghiên cứu Bảo tồn và phát huy văn hóa dân tộc Việt Nam đã ra quyết định thành lập Trung tâm Văn hóa Quan họ truyền thống khu vực Bắc Giang, tồn tại song song với Trung tâm nghiên cứu bảo tồn và phát huy dân ca

Quan họ, hoạt động trên địa bàn tỉnh Bắc Ninh - Nam sông Cầu.

Ngày 20.01.2013, Nhà hát Dân ca Quan họ Bắc Ninh tổ chức ra mắt. Đoàn Dân ca Quan họ Bắc Ninh nay là nhà hát Dân ca Quan họ Bắc Ninh đã hoàn thành tốt nhiệm vụ sưu tầm, nghiên cứu, gìn giữ và phát triển dân ca quan họ; nhiều hình thức giới thiệu dân ca quan họ của đoàn đã được quần chúng nhân dân đánh giá cao và học tập làm theo, góp phần thúc đẩy phong trào ca hát quan họ trong tỉnh cũng như lan tỏa rộng khắp cả nước.

Ngọc Ánh (TH)

HỢP THƯ CỘNG TÁC VIÊN

Từ 01.03.2019 đến 01.04.2019, Tạp chí Lý luận chính trị và Truyền thông đã nhận được bài của các chuyên gia, cộng tác viên về lĩnh vực lý luận chính trị, báo chí truyền thông và các ngành Khoa học xã hội và nhân văn như:

Nguyễn Thị Kiều Trang, Đặng Công Thành, Lê Trung Kiên, Vũ Thị Duyên, Nguyễn Hữu Đông, Đậu Thị Hồng, Nguyễn Minh Tuấn, Lê Thế Phong, Nguyễn Anh Hùng, Nguyễn Quang Bình, Khổng Thị Nhạn, Đặng Mỹ Hạnh, Phạm Thị Hoa, Nguyễn Thanh Hùng, Nguyễn Xuân Trung, Hà Thị Thủy Dương, Trần Thị Hồng Hoa, Trần chí Đạt, Nguyễn Trung Thành, Lê Văn Phục, Phạm Ngọc Hoà, Hoàng Thị Thu Hiền, Nguyễn Văn Việt, Ngô Quang Thái, Võ Thị Hoa, Hoàng Thị Thu Hiền, Dương Thị Thu Hương, Mai Mộng Tường...

Ban Biên tập Tạp chí trân trọng cảm ơn và mong tiếp tục nhận được bài của CTV cho số tháng 05.2019 với chủ đề kỷ niệm ngày sinh Chủ tịch Hồ Chí Minh, Ngày quốc tế lao động. Để thuận tiện trong biên tập và xuất bản, Ban Biên tập Tạp chí đề nghị các tác giả tuân thủ chặt chẽ *Thể lệ đăng bài* của Tạp chí Lý luận chính trị và Truyền thông (trên Tạp chí số tháng 2.2019).

BAN BIÊN TẬP